

Haj kitaby

[Turkmen – Türkmençe – ترکمانی]

Taýýarlan: Birnäçe saýlama Alymlaryň
jemi

Terjime eden: Ebu Huzeýfe Türkmen
Gözden geçiren: Halid Ebu Enes Türkmen

كتاب الحج

إعداد: نخبة من العلماء

ترجمة: خالد أبو أنس التركماني

مراجعة: أبو حذيفة التركماني

Haj kitaby

Bu bolsa, ýedi baby öz içine alýandyr:

Birinji bap: Haj etmeklik babyna giriş

Bu bolsa aşakdaky meselelerden ybaratdyr:

Birinji mesele: Haj etmeklik sözünüň açýklamasy:

Hajyň dil taýdan manysy: “Gönükmek” diýen manyny berýär.

Şerigat taýdan manysy bolsa: “Allanyň resuly –sallallahu aleýhi we sellemiň- sünnetinde gelişi ýaly, Allaha ybadat edýän diýen niýetiň bilen, haj etmeklik üçin ýöriteleşdirilen ýerde we belli bir wagta, hajyň amalaryny berjaý etmek”.

Ikinji mesele: Haj etmekligiň hökümi we mertebesi:

1. Haj etmekligiň hökümi: Haj, yslamyň baş rüküniniň biridir we paryzlyrynda beýigidir, bu barada Alla tagala şeýle diýýär: “Ýoluna güýç ýetirenleriň (Allanyň) öýüne haj etmegi ynsanlaryň Allanyň öňündäki borjudy. Kim (hajy) inkär etse, kapyr bolar. Takyk, Alla Baýdyr, älem-jahandaky (hiç zada mätäç dälendir)” Äli-Ymran: 97.

Ýene bir aýatda şeýle diýýär: “Alla üçin haj (parzyny) we umra (zyýaratyny) berjaý ediň!” Bakara: 196.

Sünnetden delil bolsa, Abdulla ibni Omaryň –Alla olardan razy bolsun- rowaýat edýän hadysynda, Pygamberimiz –sallallahu aleýhi we sellem- aýtdy: “Yslam baş zadyň üstünde dikeldilendir,...”, olaryň biride haj etmekdir.

Şübhesiz, her bir başaryan adama, ömründe bir gezek, haj etmekligiň wajpydygyna, bütin yslam alymlary bir agyzdan ylalaşandyrlar.

2. Mertebesi: Haj etmekligiň mertebesini açýklaýan, hadyslar kändir, şolardan biri:

Ebu hureýräh –Alla ondan razy bolsun- rowaýat edýän hadysydyr: “Umra bilen umranyň aralyklary günä-ýuwujylykdyr, kemçiliksiz edelen hajyň ejiri bolsa, diňe jennetdir”¹.

Başga bir hadysda Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellem- şeýle diýýär: “Kimde kim Allanyň razylygy üçin haja gidip, towaf etse, şol döwürde gödek we ýaramaz sözlerden saklansa, Alla tagala garşy çykmasa, edil ejesiniň dogran günündäki ýaly bolup, günälerden arassalanar”². We başgada şulara megeň hadyslar bardyr.

Üçünji mesele: Hajy ömründe bir gezekden köp etmeklik wajypmy?

Hajy, diňe ömründe bir gezek etmeklik wajypdyr, birden köp etmeklik, diňe artykmaç sogapdyr, muňa delil, Ebu hureýre –Alla ondan razy bolsun- çünki Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellem- şeýle diýýär: “Eý, adamlar! Takyk Alla tagala size haj etmekligi parz etdi, hajyňzy berjaý ediň, olardan birisi aýtdy: Eý, Allanyň resuly, ony her ýyldamy? Soňra Ol aýtdy: Eger hawa diýen bolaýsam, wajyp bolardy, ýöne siz ony, başarmazdyňyz”³, we-de Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellemde- medinä hijret edeninden soňra, diňe bir gezek haj edipdi, we-de şübhesiz, her bir başaryan adama, ömründe bir gezek, haj etmekligiň wajypdygyna, bütin yslam alymlary bir agyzdan ylalaşandyrlar.

We şol sebäpli, kimde aşakdaky agzaljak şeritler tapylsa, borjuňy berjaý etmeklik üçin howlukmalydyr, we hiç bir sebäpsiz gijikdirmeklik, günädir, çünki Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellem- şeýle diýen: “Haj üçin howlukyň, çünki size näme zadyň döwet boljakdygyny bilýän dälisiňiz”⁴. We ýenede bir, kabul ediljek derejedäki hadysda şeýle diýilýär: “Kim-de kim başaryp duran halatynda haj etmese, onda ol, eger islese ýehudilykda ölsün, we eger islese hrystiýanylykda ölsün”.

Dördinji mesele: Hajyň şertleri:

Hajyň wajyp bolmagyna, bäs şert gerekdir:

¹ Rowaýat eden: Muslim: (1349).

² Rowaýat edenler: Buhary: (1521), Muslim: (1350).

³ Rowaýat eden: Muslim: (1337).

⁴ Rowaýat eden: Ahmet: (1/314), Albäni hadysyň derejesine gowý diýen.

1. Yslam: Kapyr adama haj etmeklik wajyp däldir, we eger-de ol, haj edäýsede, hajy kabul däldir, çünki ybadatyň dogry we kabul bolmagyna, yslamda edilmekligi şertdir.

2. Akyl: Mejnuna haj etmeklik wajyp däldir, we eger-de ol, haj edäýsede hajy kabul däldir, çünki akyl, buýrygy berjaý edilmegiň şertidir, we mejnun bolsa, buýrylanlaň içine girýän däldir, we tä aklyna gelinjä, üstünden ýazgy galamy göterlendir, edil Alyň –Alla ondan razy bolsun-hadysynda gelişi ýaly, çünki Allanyň resuly –sallallahu aleyhi we sellem-şeýle diýýär: “Üç görnüşli adamdan, galam göterlendir: ýatan adam, tä turyňça, kiçi çaga, tä yetginjek ýaşa yetinçä, mejnun, tä akly ýerne gelinjä”¹.

3. Yetginjeklik ýaşyna yetmek: Kämillik ýaşyna yetmedik çaga, haj etmeklik wajyp däldir, çünki ol, buýrylryň hasabyna girmän, ondan tä kämillik ýaşyna yetinçä, üstünden galam göterlendir, geçenki hadysda agzalşy ýaly: “Üç görnüşli adamdan, galam göterlendir,...”, ýöne eger-de ol, haj edäýse, onuň hajy kabuldyr, we ol ybadat bilen adaty saýgaryp bilmeýän bolsa, onda onuň jogapkärçisi, onuň ýerine niýet etse bolýandyr, we-de onuň eden hajy, bütin alymlaryň ylalaşmagynda, yslam hajynyň ýerini tutýan däldir, muňa delil, Abdulla ibni Abbasyň –Alla olardan razy bolsun-rowaýat edýän hadysynda, bir aýal çagasyny göterip şeýle diýýär: “Eý, Allanyň resuly, şuňada haj etse bolýamy? diýip soranda, Ol aýtdy: Hawa, saňada sogap beriljekdir”². Ýene başga bir hadysda Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellem- şeýle diýýär: “Haýsyda bolsa bir çaga haj etse, soňra kämillik ýaşyna yetse, oňa täzeden haj etmeklik wajypdyr, we haýsyda bolsa bir gul haj etse, soňra ony azatlyga boşadylsa, oňa täzeden haj etmeklik wajypdyr”³.

4. Azatlyk: Gul adama haj etmeklik wajyp däldir, çünki ol, özüniň zady bolman, eýesiniň hasabyna ýaşayandyr, ýöne eger-de ol, eýesiniň rugsady bilen, haj edäýse, hajy kabuldyr. Şübhesiz, gul adam, gul wagtynda haj etse, soňra ony azatlyga çykarylsa, bütin alymlary ylalaşmagynda, täzeden haj etmeklige ýol tapsa, yslam hajyny etmeklik, oňa wajypdyr, we-de onuň gul wagtyndaky eden hajy, onuň ýerini tutýan däldir, muňa Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellemiň- geçenki hadysy delildir:

¹ Rowaýat edenler: Ebu dāwud: (4401), Ibni Māje: (2041), Albāni hadysyň derejesine dogry diýen.

² Rowaýat eden: Muslim: (1336).

³ Rowaýat edenler: Ymam Şāfigy öz “Musnet” kitabynda: (743), Beýhaky: (5/179), Şeýh Albāni hadysa dogry diýen.

“Haýsyda bolsa bir gul haj etse, soňra ony azatlyga boşadylsa, oňa täzeden haj etmeklik wajypdyr”.

5. Başarmaklyk: Muňa delil Alla tagala şeýle diýýär: “Ýoluna güýç ýetirenleriň (Allanyň) öýüne haj etmegi ynsanlaryň Allanyň öňündäki borjudyr” Äli-Ymran: 97. Mal sebepli gidip başarmaýan, megerem, özüne gerekli harajatlaryna we taşlap gitjek maşgalasyna ýeterlikli maly bolmazlyk, ýa-da mekkä gidip-gelmeklik üçin ýol ulagy bolmazlyk. Ýa bolmasa sagdynlyk sebäpli, gidip başarmazlyk, megerem, uly ýaşly adam, ýa-da hassa halynda bolup, ulaga minip başarman, sapar etmeklik oňa agyr bolsa, ýa-da haja alyp barjak ýol, asuda bolman, megerem, ýol kesereleriň, ýa-da keseliň we şoňa megzeş zatlaryň bolmaklygynda, haj eduwjy, özünden we malyndan goruksa, onda oňa, tä şol zatlar aýyrylýança, oňa haj etmeklik wajyp däldir, çünki bu barada Alla tagala şeýle diýýär: “Alla hiç kime güýjüniň ýetmejek zadyny ýüklemez (buýurmaz)” Bakara: 286, başarmazlyk hem, güýç ýetmezlikdendir, we ýene-de şol başarmaklykdan: aýal maşgalanyň ýanynda mahram adymyň bolmaklygydyr, çünki oňa, haj saparyna we beýleki saparlara, mahramsyz gitmeklik gadagandyr, muňa delil, Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellem- şeýle diýýär: “Allaha we kyýamat gününe iman eden aýal maşgala, iki günden köp sapar edişlige, ýanynda kakasy, ýa-da ogly, ýa-da adamsy, ýa-da dogany, ýa-da mahramlaryndan biri bolmazdan, sapar etmeklik, oňa halal däldir”¹, ýene başga bir hadysda, Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellem- şeýle diýän adama: çünki aýalym haj etmeklik üçin çykdy, menem söweş etmeklik üçin ýazyldym diýende, oňa şeýle diýen: “Ýola düşde, maşgalaň bilen haj et”². Eger-de aýal maşgala, bimahram bolup haj etse, onuň hajy dogrydyr, we ony etmekde günäkärdir.

Bäşinji mesele: Umra etmekligiň hökümi we oňa deliler:

Başarýan adama, ömründe bir sapr umre etmeklik, wajypdyr, muňa delil, Alla tagala şeýle diýýär: “Alla üçin haj (parzyny) we umra (zyýaratyny) berjaý ediň!” Bakara: 196, hadysdan delil bolsa, Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellemden- Aýşa –Alla ondan razy bolsun- sorap şeýle diýýär: “Aýal maşgalalara jihäd etmeklik ýazyldymy?” Ol aýtdy: “Hawa, olara uruş

¹ Rowaýat eden: Muslim: (1340).

² Rowaýat edenler: Buhary: (1862), Muslim: (1341).

edilmeýän jihäd ýazyldy: haj we umra etmeklik”¹, ýene bir hadysda, Pygamberimiz –sallallahu aleýhi we sellemden- Ebu rozin diýen sahaba, kakasyny haj, umra we ýerinden bytnap bilmeýänligini aýdanda, Ol aýtdy: “Kakaň ýerine, hajyny we umrasyny et”².

Umranyň üç rüküni bardyr: ihram geýmek, towaf (aýlanma) we saý (ýorgalama).

Altynjy mesele: Haj we umra etmeklik üçin, daşyndan geýänleriň, ihrama girýän ýerleri:

“Mikot” sözüniň dil taýdan manusu: “çäk” diýmekdir.

Şerigat taýdan manysy: ybadat ediljek, belli bir ýer, ýa-da onuň wagty, we şeýlelikde çäklendirilmeklik ikä bölünýär: wagt çäkligi we ýer çäkligi.

Emme haj we umra üçin, wagt çäkligi:

Elbetde umrany, ýylyň haýsy wagtynda etseň hem bolýandyr.

We emma haj bolsa, ýöriteleşdirilen wagtdan başga wagtda, hajyň amalaryny etmeklik dogry däldir, bu barada Alla tagala şeýle diýýär: “Hajyň (wagty) belli aýlardyr” Bakara: 197, we ol aýlar bolsa: Şewwäl (baýram aýy), zul kygda (boş aýy), zul hyjja (gurban aýy).

Emma haj we umra üçin, ýer çäkligi: Haj we umre eduwjy üçin, ihram geýmeklik üçin, çäklendirilen ýerdir. Çünki Allanyň resuly –sallallahu aleýhi we sellem- ibni Abbasyň –Alla olardan razy bolsun- rowaýat edýän hadysynda, ony beýan edip şeýle diýýär: “Allanyň resuly –sallallahu aleýhi we sellem- Medinäň ýaşajylaryna, “zulhuleýfe” diýen ýeri, we Şäm ilinde ýaşayanlara, “juhfa” diýen ýeri, we Nejd ilinde ýaşayanlara, “karn al-menäzil” diýen ýeri, we Ýemen ilinde ýaşayanlara, “ýelemlem” diýen ýeriler, şolar üçin we kim-de kim haj we umra isläp şol tarapdan gelenler üçindir, we kimiň ýeri, ondan bärde bolsa, onda ol, öz ýerinden, we Mekge ýaşajylary hem Mekgedendir, diýip çäklendirdi”³. Kim-de kim ihram geýmezden, şol ýerlerden geçseler, başarýan bolsa, täzeden yzyna dolanyp,

¹ Rowaýat edenler: Ahmet: (6/165), Ibni Mäje: (2901), Albäni hadysyň derejesine dogry diýen.

² Rowaýat edenler: Ebu dāwud: (1810), Nesāyī: (5/111), Ibni Mäje: (2904, 2905), Ahmet: (1/244), Albäni hadysyň derejesine dogry diýen.

³ Rowaýat edenler: Buhary: (1524), Muslim: (1181).

ihramyny geýmelidir, we eger-de dolanyp başarmasa, onda onuň boýnuna, damak çalmak tölegi bardyr, we ol bolsa, bir goýunyň damagyny çalyň, Mekgäň garyp ýaşajylaryna paýlamalydyr.

Ikinji bap: Hajyň rükünleri we wäjipleri

Bu bolsa iki meseläni içine alýar:

Birinji mesele: Hajyň rükünleri:

Hajyň rükünleri, dört sanydyr, olar:

- 1- **Ihrama girmek:** bu bolsa, haja niýet etmek we oňa gönükmekdir. Çünki haj, bütinligine ybdatdyr, şunlukda, bütin musulmanlaryň ylalaşmagynda, niýet etmesiz, amal kabul bolmaýar, Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellemiň- hadysy muňa esas delildir: “Çünki her bir amal niýete görädir”¹, niýetiň bolmaly ýeri ýürekdir, ýöne haj edeniňde, haýsy görnüşli hajy edýänligiňi agzap, diliň bilen aýtmaklyk, has gowdyr, çünki muňa, Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellemiň- edenligi barada delil bardyr.
- 2- **Arafatda wakfe (ýörite durma ýerinde) bolmak:** munyň rükündigine, bütin alymlaryň ijmäsy bardyr, muňa delil, Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellem- şeýle diýýär: “Haj, arafada durmakdyr”², durmaklygyň wagty: arafat gününüň, öýle wagtyndan, tä damak çalynýan günüň, fajirine çenlidir.
- 3- **Käbä, ziýarat towafyny etmek:** muňa dolanyş towafy diýip atlandyrylýar, sebäbi ony, arafadan mekgä dolananyňda edýärsiň, we ýene-de parz topagy hem diýilýär, munyň rükündigine, bütin alymlaryň ijmäsy bardyr, muňa delil, Alla tagala şeýle diýýär: “Soň kirkimirlerden dynsynlar, aýdan janlylaryny bersinler we Gadym Öýi (Käbäni) towaf etsinler” Haj: 29.
- 4- **Sofa we merwäň arasyndan, saý etmek:** bu hem rükündir. Muňa delil, Aýsa –Alla ondan razy bolsun- öz hadysynda şeýle diýýär: “Alla tagala, haj we umre edeniň amalyňy kabul etmeýär, tä safa we merwäň

¹ Rowaýat edenler: Buhary: (1), Muslim: (1907).

² Rowaýat edenler: Tirmizi: (889), Ebu dāwud: (1949), Nesāyī: (5/256), Ha-kim: (2/278) we oň derejesine dogry diýen, Albāni hadysa dogry diýen.

aralygynda, topag (saý) etmese”¹, we-de Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellem- şeýle diýen: “Saý ediň (safa we merwäh aralygynda), çünki Alla tagala saý etmekligi, size parz edendir”². Şu agzalan rükünler edilmese, hajyň bitýän däldir, kim-de kim haýsyda bolsa birini taşlasa, hajy bitýän däldir, tä şony edýänçä.

Ikinji mesele: Hajyň wajyplary:

- 1- Şerigat tarapyndan çäklendirilen ýerlerde, ihrama girmek.
- 2- Arafada günnizine gelenler, gün ýaşynça, arafada galmaklyk, çünki Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellem- gün ýaşynça, arafada durandyr –bu barada, birazdan ýörite açyklama gelýär- , şonda şeýle diýýär: “Menden, hajyň edilşini ögreniň”.
- 3- Damak çalyňan gijesi, müzdelifede, ýarty gijä çenli galmak, eger şondan öň gelen bolsa, Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellemiň- edenligi, muňa delildir.
- 4- Teşryk güleri, gije-gündizine minäde galmak.
- 5- Üç ýere, tertip bilen daş oklamak.
- 6- Saçy syrmak ýä-da kiçeltmek, muňa delil Alla tagala şeýle diýýär: “...saçlaryňyzy syrдыryp we gysgaldyp...”, we ýene-de Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellem- ony edip, başgalara hem emir edenligi, muňa delildir.
- 7- Aýbaşyly we kyrk çileli maşgalalardan galany, hoşlaşyk towafyny etmek, çünki muňa, ibni Abbasyň –Alla olardan razy bolsun- hadysy delildir: “Adamlara, hajyň soňynda, hoşlaşyk towafyny etmeklik emir edildi, ýöne şolardan aýbaşyly bolanlara, şerigat tarapyndan, towaf etmezlige rugsat berildi”³.

Eger kim-de kim, şol wajyplardan, haýsyda bolsa birini, bilip durup ýa-da ýatdan çykaryp taşlasa, onda ol, damak çalmak tölegi bilen, hajyny tamamlap bilýandir, çünki bu barada, ibni Abbas –Alla olardan razy bolsun-

¹ Rowaýat eden: Muslim: (1277).

² Rowaýat edenler: Ahmet: (6/421), Ibni Huzeýme: (2764), Beýhaky: (5/98), Albäni hadysyň derejesine dogry diýen.

³ Rowaýat edenler: Buhary: (1755), Muslim: (1328).

şeyle diýýär: “kim-de kim hajyndan bir zady ýatdan çykarsa ýa-da taşlasa, onda ol, damak çalma tölegini etsin”¹.

Ýokardaky agzalan amallardan başgasy, sünnetdir.

Şol sünnetleň, iň esaslary:

- 1- Ihram üçin ýuwunmak we atyrlanmak, we üti-aşagy ak bolan, ýörite ihram eşigini geýmek.
- 2- Dyrnagyňy artmak, goltugyň we owrat ýerleň, gyllaryny syrmaq, murtyňy kiçeltmek we başga gerekli bolan zatlaňy etmek.
- 3- Mufrad we koryn görnüşli haj edýänler, geliş (kudum) towafyňy etmek.
- 4- Geliş (kudum) towafynda, birden üçe çenli aýlananyňda, haýdap ýöremeklik.
- 5- Geliş (kudum) towafynda, ihram eşiginiň ýokarky bölegini, çep egniň üstünden geçirip, sag eliň goltugyndan geçirip, çep egniňde goýmak.
- 6- Arafa gijesi (sekizi gijesi), minäde galmak.
- 7- Ihram geýeniňden, tä birinji daş syňlyşyga çenli, telbiýe (Lebbeýk, Allahümme lebbeýk,...) aýtmak.
- 8- Müzdelifede, agaşam namazy bilen ýassy namazy, agşam namazynyň wagtynda, jemläp okamak.
- 9- Müzdelifedäki “meşgaryl haram” diýilýän ýerde, fejirden gün dogynja, başarsaň müzdelifede galmak, bolmasa müzdelifäň nirsinde bolanyňda-da, bolýandyr.

Üçünji bab: Ihramy geýeniňden soňra etmelidäl zatlar, damak çalmak tölegi we gurbanlyk damage

Bu bolsa aşakdaky meselelerden ybaratdyr:

Birinji mesele: Ihramy geýeniňden soňra etmelidäl zatlar:

Bu bolsa, şerigat tarapyndan, ihramy geýen adamyň etmelidäl zatlarydyr, we olar dokuz sanydyr:

- 1- Dikilen eşik geýmezlik, ýagny bedeniňi örtýän, balak, köýnek we ş.m dikilgi zatlary geýmezlik, diňe aşagyna örterýaly zat tapmasa, balak

¹ Rowaýat edenler: Därikutny: (2/191), Beýhaky: (5/152).

- geýmeklige rugsady bardyr, we bu gadaganlyk, diňe erkek mäşgaladyr, emma aýal maşgala, ýüzörtgi we ellikden başga, näme islese geýip bilýändir, munuň doly açyklansy täzeden agzalýar.
- 2- Bedenine we eşigine, atyr sepinmezlik, we-de öz islegiň bilen ysalmazlyk, we ýerden bitýän ysly gülleri yslysa bolýandyr, we-de ysy bolmadyk, göze çalynýan kühili yllansa bolýar.
 - 3- Saçyňy we dyrnagýňy aýyrmazlyk, bu höküm, erkege we aýala degişlidir, we-de kelläni ýuwaşlyk bilen ýuwsa bolýandyr, we eger dyrnagy döwülse, aýyryp bilýändir.
 - 4- Kelläni örtmezlik, we oňa çadyryň we gagyň kölekesinde, kölekelense bolýandyr. We gerekli halatda, zontyk ullansa bolýandyr, we aýal maşgala, ýüzüni örtmeklik gadagandyr, we nä-tanyş erkekleriň bar wagtynda, ýüzüni örtmeklik, wajypdyr, we ellik geýmeklik hem, gadagandyr, şolardan başga, özüne mynasyp bolan, islän zadyny geýip biler. Kim-de kim bilmezden, ýa-da ýatdan çykaryp, ýa-da zorlyk astynda, atyr sepinse, ýa-da kellesini örtse, ýa-da dikilgi eşik geýse, hiç bir zeperi ýokdyr, çünki Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellem- şeýle diýen: “Ymmatymyň üstünden, ýalňyşlygy, ýatdan çykarmaklygy we sorluk astynda etdirilmekligi, günäsini aýyrlandyr”. Haçanda hökümini bilmeýän, bilen wagtynda, ýa-da ýadyna salanda, ýa-da zorlyk üstünden aýyrlanda, gadagan edilen zatlardan, dowam etmezden, desine saklanmalydyr.
 - 5- Özüne we başgalara, nika gymazlyk.
 - 6- Maşgalasy bilen jynsy gatnaşygyny etmezlik, we bu bolsa, hajyň birinji bitirlişiginden öň edilse, hatda arafada duran hem bolsa, hajy dübünden pozýandyr.
 - 7- Maşgalasy bilen jynsy gatnaşygyny etmesede, oňa ýakynlaşmazlyk, we muny edeniň, hajy pozulýan däldir, we edil şolar ýalak hem ogşamaklyk, ellemeklik we şähwediň bilen seretmeklik, hajy pozýan däldir.
 - 8- Düzdäki haýwanlary öldürmezlik we ony awlamazlyk, we Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellemiň- öldürmeklige emir eden, baş görnüşli haýwany, haram etrabynda bolsun, ýa başga ýerde, ihram eşigini geýen bolsun, ýä geýmedik adam, şol haýwanlary öldürmeklige rugsady bardyr, we olar bolsa: garga, syçan, leňneç, bürgüt, ýylan we dişlegen

it. Düzdäki haýwanlary, öldürmeklige ýşarat edip we haýsy görnüşi bolsun, kömek hem bermeli däldir, we-de aw edilip öldürlen haýwanyň etini hem iýmeklik bolýan däldir.

- 9- Haram etrabyndaky, seper bermeýan baglary we gök ösümliklere degmeli däldir, we ýoluña myşáýyt berýän, şahalary aýyrmaklyga rugsat bardyr, we-de bulardan, sünmek ýaprakly ösümlük we adamlaryň elleri bilen eken zatlary, bütin alymlary ylalaşmagynda, ýokardaky hökümi içine alýan däldir.

Ikinji mesele: Gadagan edilen zatlary, edene töleg:

Saçyny syrana, dyrnagyny aýrana, dikilgi eşik geýene, kelläni örtene, maşgalaña seredeniňde, döl çyksa we döl çykmasada, maşgalasyna ýakynlaşsa, aşakdaky agzajlak, üç görnüşi tölegiň birini saýlap bilýär:

- 1- Üç gün agyz beklemek.
- 2- Ýa-da alty misgini doýurmak.
- 3- Ýa-da bir goýunyň damagyny çalmak.

Muňa delil, çünki Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellem- haçanda Kaib ibni ajraň beýnisi agyranda, şeýle diýen: “Saçyňy syr, soňra üç gün agzyňy bekle, ýa-da alty misgini doýur, ýa-da bir goýunyň damagyny çal”¹. Şuň hökümini, galanky agzalanlarada, ýolukduyrlýar, we-de olar, hajy düpleýin bozmaýar.

Emma aw awlasa: aw eden adam, şol awunyň ýerine, öý haýwanlarynyň birini öldürmek, ýa-da şoň ýerine, bahasyny ölçäp, her misgine, agramy (1 kilo, 125 gram) bolan nahar bilen, naharlamaklygy, ýa-da naharyň deregine, şol mykdarda agyz beklemekligi, saýlap bilýär, muňa delil, Alla tagala şeýle diýýär: “Sizden kim ony (awy) bilkastlaýyn öldürse, onuň jezasy öldüren (maly) ýaly (öýde saklanýan mal sadaka bermelidir). Kábä ýetiriljek (iberiljek) ol gurbanlyk malynyň (deregine sadaka beriljek malyň) nähili bolmalydygyny (kesgitlemek üçin) siziň araňyzdan iki sany adyl kişi hökümi bersin. Ýa-da (şol malyň bahasynyň) öwezine misginlere tagam bermeli, ýa-da öz etmişiniň jezasyny dadar ýaly, şoňa barabar agyz beklemelidir” Mäide: 95.

¹ Rowaýat edenler: Buhary: (1815), Muslim: (1201).

We emma birinji bitirlişikden öň, maşgalasy bilen jynsy gatnaşygyny etse we jynsy gatnaşygyny etmesede, maşgalasyna ýakynlaşyp, döl çykarsa, ýa-da başga ýolar bilen döl çykarsa, ýa-da maşgalasyny ogşap döl çykarsa, ýa-da maşgalasyny şähwet bilen eldäp, döl çykarsa, ýa-da maşgalasyny yzly-yzyna seredip, döl çykarsa: çünki şularyň hemmesi, ýatdan çykarlyp edilsin, ýa-da bilmezden edilsin, ýa-da mejbur edilen halda, edilsin tapawudy ýokdyr, hajy dübünden pozýandyr. We ony edeniň boýnuna, bir düýäniň damagyny çalmak, hajyň hem kazasyny almaklyk we oňa toba etmeklik, wajypdyr.

We emma birinji bitirlişikden soň edilse, hajy pozýan däldir, diňe onuň boýnuna, bir goýunuň damagyny çalmak, wajypdyr.

We emma hajda nika gyýylmaklyk bilsa: onuň boýnuna hiç bir töleg ýokdyr, ýöne onuň nikasy kabul däldir.

We emma haram etrabyndaky adamlary ekmedik, baglaryny we ösümlüklerini kesip-ýolsa: onuň boýnuna, kiçi bagy keseniň ýerine, bir goýun bermek we uly бага bolsa, bir sygyry bermeklikdir, we ösülikleri ýolanyň ýerine, şoň bahasyny berseň bolýandyr. Bu agzalan höküm, haçanda bilip eden bolsa, emma bu hökümi bilmezden we ýatdan çykaryp etse, onuň boýnuna hiç bir töleg ýokdyr.

Üçünji mesele: Haramda damak çalyňsyk mal we onuň hökümleri:

Allaha ýakynlaşmak üçin, haramda damak çalyňjak mallar: düýe, sygyr we guýundyr.

Olaryň görnüşleri:

- 1- Temettug we kyron görnüşli haj edýäniň, damak çalyňsy: bu bolsa, mekgede ýaşamaýanlar üçin wajypdyr, we-de ol gurbanlyk malydyr, çünki ol öweze dolduruýy mal däldir, muňa delil, Alla tagala şeýle diýýär: “Emma siziň üçin (haj ýolagçylygy) howpsuz bolsa, kim haj döwrüne çenli (wagtdan) peýdalanyp, umra etmek islese, özüne ýeňil bolan gurbanlyk çalmagy (wajypdyr)” Bakara: 196. Eger-de gurbanlyk maly, ýa-da ony almaklyga puly bolbasa, onda ol haj günlerinde üç gün agzyny bekläp, we ol günlerde bekläp bilmese, teşryk günleri bekläp bilýändir,

- we-de ol öýüne dolananyndan soňra, ýedi gün agzyny meklemelidir, muňa delil, Alla tagala şeýle diýýär: “Emma kim (gurbanlyk malyny) tapmasa, haj (döwründe) üç gün, (öýe) gaýdyp geleniňizden soň hem ýedi gün oraza tutmalydyr” Bakara: 196, we-de temettug we kyron görnüşli haj eden adam, öz beren gurbanlygyndan iýmekligi gowy görülendir, muňa delil, Alla tagala şeýle diýýär: “..., ondan özüňiz hem iýiň, kanagatly (dilegçilik etmeýän) mätäje hem, dilegçi garyba hem iýdiriň!” Haj: 36.
- 2- Öweze dolduryjy damak çalynyşyk: bu bolsa, hajda wajyp bolan zady taşlanyň, ýa-da ihramdaky adamyň, etmelidäl zady edeniň, ýa-da haýsyda bolsa, bir päsgelçilige sebep bolan adam üçin, töleg malydyr, muňa delil, Alla tagala şeýle diýýär: “Eger (yhrama gireniňizden soň) size (haýsydyr bir) päsgelçilik döredilse (siz hem ony doly berjaý edip bilmeseňiz), özüňize ýeňil bolan bir gurbanlyk (malyny Mina iberip), damagyny çaldyryp (yhramdan çykyň)” Bakara: 196, muňa delil, ibni Abbas hem, şeýle diýýär: “kim-de kim hajyndan bir zady ýatdan çykarsa ýa-da taşlasa, onda ol, damak çalma tölegini etsin”¹. Bu görnüşli damak çalan adam, onuň etinden iýmeklik bolýan däldir, megerem ony, haram etrabyndaky pakyslara, sadaka bermelidir.
- 3- Artykmaç sogap üçin, damak çalynyşyk: bu bolsa, her bir haj we umra eduwja, Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellemiň- yzyna eýgerýän niýeti bilen etmeklik, gowy görülendir, çünki Ol, hoşlaşyk hajynda, Allaha ýakynlaşmak üçin, ýüz (100) düýäniň, damagyny çalandyr. We-de onuň etinden iýmeklik hem, gowy görülendir, çünki Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellem- her bir düýeden, bir bölek eti alyp, ony bişirmekligi emir edipdi, we-de ondan iýip, çorbasyndan hem içendir². We-de haj ihramynda bolmadyk adamlar hem, Allaha ýakynlaşmak üçin, gidýänlere malyny berip, şol ýerde damak çaldyrmaklygy hem bolýandyr, we ihramdaky adama, gadagan bolýan zat, ihramda bolmadyk adamlara gadagan bolýan däldir.
- 4- Aýdylan damak çalynyşygy: bu bolsa, haj eduwjy adamyň, käbede Allaň ýoluna aýdylan merjek diýmegidir, we muny berjaý etmeklik bolsa,

¹ Rowaýat eden: Beyhaky: (5/152).

² Rowaýat eden: Muslim: (1218).

onuň boýnuna wajypdyr, muňa delil, Alla tagala şeýle diýýär: “Soň kirkimirllerinden dynsynlar, aýdan janlylaryny bersinler” Haj: 29. We-de oňa, bu maldan iýmeklik, bolýan däldir.

Käbä alyp barylýan malyň, damagy çalynýan wagty:

Temettug we kyron görnüşli, haj edýän adamyň damak çalmaly wagty, damak çalynýan günüň, ýýd namazyndan soň başlap, tä iň soňky teşryk güne çenlidir.

Emma hajda etmeli däl zatlary, eden adamyň töleg hökümünde, damak çalmaly wagty bolsa, şol işi eden dessine damak çalmalydyr, we şolar ýaly, hajda wajyp bolan zady taşlan hem, şol wagytda töleg damagyny çalmalydyr.

We emma, haýsyda bolsa, bir päsgelçilige sezewar bolan adam bolsa, şonuň sebebi tapylan wagtynda, damak çalmalydyr, we ol bolsa, bir goýun, ýa-da düýäň we sygyryň ýediden biri, muňa delil, Alla tagala şeýle diýýär: “Eger (yhrama gireniňizden soň) size (haýsydyr bir) päsgelçilik döredilse (siz hem ony doly berjaý edip bilmeseňiz), özüňize ýeňil bolan bir gurbanlyk (malyny Mina iberip), damagyny çaldyryp (yhramdan çykyň)” Bakara: 196.

Damak çalynýan ýer: Temettug we kyron görnüşli haj eden: Minäde damak çalmaklygy sünnetdir, we oňa, haram etrabyňyň haýsyda bolsa bir ýarinde, damagyny çalsa bolýandyr.

We edil şolar ýaly, hajyň wajybyny taşlan we ihramda etmeli däl zady eden hem, haram etrabyndan başga ýerde damagy çalmaly däldir, diňe päsgelçilige uçuran adam, şol ýerde damagyny çalsa bolýandyr. Emma agyz beklemek bolsa, nirde bekläninde-de bolýandyr, we iň gowysy, hajda üç gününü bekläp, we ýedi gününü hem, öýüne dolananda beklemekligi gowy görülendir, muňa delil, Alla tagala şeýle diýýär: “Emma siziň üçin (haj ýolagçylygy) howpsuz bolsa, kim haj döwrüne çenli (wagtdan) peýdalanyp, umra etmek islese, özüne ýeňil bolan gurbanlyk çalmagy (wajypdyr). Emma kim (gurbanlyk malyny) tapmasa, haj (döwründe) üç gün, (öýe) gaýdyp geleniňizden soň hem ýedi gün oraza tutmalydyr. Bu jemi on gündür” Bakara: 196.

We-de damagy, haj eduwjyň özi çalmaklygy, gowy görilendir, we onuň ýerine başga biri çalanda-da bolýandyr, we damak çalyňan wagty: Bismilläh (Allaň ady bilen başlaýaryn), Allahumme häzä minke we leke (Eý Allam, bu seniňki we saňadyr), diýmekligi gowy görilendir.

Emma käbä alyp barylýan malyň şertleri bolsa: Edil gurbanlyk malyňyň şertleri ýalydyr:

- 1- Özde saklanýan maldan bolmalydyr (düýe, sygyr we goýun).
- 2- Gadagan etjek aýayplardan päk bolmalydyr, mysal üçin: keselli, kör, agsak we hordan ejizlik.
- 3- Şerigat tarapyndan kabul edilen ýaşda bolmaly: düýe baş ýyl, sygyr iki ýyl, geçi bir ýyl, goýun alty aý bolmalydyr.

Dördinji bab: Hajyň we umraň edilişi:

Alymlaryň, hajyň edilişi barada, asyl edip tutunýan hadyslary, hemmelere mälim bolan, Jäbiriň (sahabalardan biri) hadysydyr¹.

Takyk biz, Pygamberimiz –sallallahu aleyhi we sellemden- gelen dogry rowaýatlary jemläp, hajyň ediliş sypaty, aşakdaky agzaljak görnüşdedir:

Haçanda haj eduwjy adam, ihram geýinmeli diýip bellenilen ýerik ýetende, oňa suwa düşünmekligi we syrmaçlygy halal bolan ýerlerini syrmaçlygy, edil goltugyny, owrat ýerlerini we murtyňy, we dyrnagyny almaklygyny, gowy görülendir, we-de erkek adama, dikilgi eşiklerini çykaryp, haja niýet etmezinden öň, bedenini atyrlap, üsti-aşaky ak bolan, ýöriteleşdirilen eşigi geýmelidir, we aýal maşgala bolsa, öz islän eşigini geýip bilýandyr. We erkek adama, eşigiň üsti bölegi bilen, egnini ýapmalydyr, we-de ol, hajyň haýsy görnüşini islän bolsa, oňa niýet etmelidir, we iň gowysy bolsa, ýol ulagyna mineninde etse gowdyr, we eger-de ol, ihramy geýeninden soň bir zadyň boljagyndan, edil kesellilik, ýada ýol talagçyň bolmaklygy we ş.m goruksa, onda ol, niýet eden wagtynda, maňa näme zat myşaýyt etse, şol ýerde ihramdan çykýaryn diýip, şert etmelidir.

¹ Rowaýat eden: Muslim: (1216).

Niýet eden wagtynda, kybla bakyp: “Allahumme häzihi hajjtun, lä riýäe fihä we lä sum-ate” (Eý Allam, bu edýän hajym, göz üçinem däl, öwgi-sena üçinem däl), diýmekligi gowy görilendir, we-de oňa telbiýe aýtmaklygy sünnetdir: “Lebbeýk, Allahumme lebbeýk, Lebbeýke lä şerike leke lebbeýk. Innel-hamde wen-niýmete leke wel-mülk lä şerike lek” (Eý Allam, çakylygyňa süňňüm bilen ynandym, buýrugyňa taýýar boldum. Sen ýeke-täksiň, deňň-duşuň we meñzeşiň ýokdur. Saňa ýüz tutdum, at-abraý, nygmat-eşret, mal-mülk bary seňkidir. Sen ýeke-täksiň, deňň-duşuň we meñzeşiň ýokdur). We-de şoňa artdyryp, Sahabalar şeýle diýerdiler: “Lebbeýke, zel mearij, Lebbeýke zel fewäzyl” (Beýikligiň we tämizligiň eýesisiň). We-de telbiýe aýdanynda, sesini galdyrmaklyk, sünnetdir, we haçanda makgä ýeteninde, suwa düşünmeklik gowy görülendir, we haçanda ol towaf etmeklik islese, erkek kişä, ihram eşiginiň ýokarky bölegini, çep egninde goýup, sag goltugynyň aşagyndan geçirip, çep egnini örtmelidir. We-de onuň towaf eden halýnda, täretli bolmaklygy şertdir, we-de oňa, gara daşy (hajar al-eswed) eldäp, ony ogşamaklyk, gowy görülendir, we eger-de ony edip başarmasa, diňe eli bilen eldäp, elini ogşasa bolýandyr, we eger-de ony hem edip başarmasa, diňe şoňa tarap elini ýşarat etse bolýandyr, ýöne ol halatda eli ogşalyan däl, we-de muny, her aýlawda edilýändir, we-de her aýlawda başlanynda, tekbir bilen (Allahu ekber) diýip başlanýandyr, we towafyny, mismillä we Allahu ekber diýip başlasa, has gowdyr, we haçanda, kábäniň “rükünil ýemäni” diýilen çüňkine ýeteňde, şol çüňki ogşamazdan, diňe ellenýändir, we eger-de ony edip başarmasaň, onda oňa ýşarat edip, tekbir (Allahu ekber) edilmeýär, we kábäniň şol çüňki bilen, gara daş (hajar al-eswed) çüňkiniň aralygynda, şul agzaljak dogany aýdylýar: “Robbenä ätinä fiddünýä hasene, we fil ähiroti hasene, we kynä azäbennär” (Eý, Perwerdigärimiz! Bize bu dünýäde gowulyk (halal rysgal) ber, ahyretde hem gowulyk (ýalkaw) ber we bizi ot (dowzah) azabyndan gora!). We towafynyň galanky wagtlyrynda, islän dogasyny edip bilýändir, we towaf eden wagtynda, birdan-üçe çenli haýdap ýöremekligi gowy görülendir, soňra dörtden başlap, ýöremekligini dowam edip başlar, we-de ýedi aýlawyny bitireninden soň, açan sag egnini, örtmelidir, soňra Ibrahim –aleýhisselämiň– duran ýerine (makom ibrohima) baryp, şul aýaty okap: “Ybraýymyň makamyndan (özüňize) namaz ýeri ediniň!” Bakara:125, şol ýeriň arkasynda, iki rekagat namazyny okar, birinji rekagatynda “Käfirun” süresini okar, ikinji rekagatynda bolsa, “Yhlas” süresini okar, we eger-de,

dyknyşyk sebäpli, şol ýerde okap başarmasa, onda mesjidiň haýsy ýerinde okanynda-da bolýandyr, bu edilen towaf, “ifrot” we “kyron” görnüşli edilen hajyň, kudum towafy (Mekgä geliş towafy) bolýandyr, we “temettug” görnüşli edilen hajyň bolsa, umra towafy, bolýandyr, soňra oňa, zemzem suwyny içip, kellesine akytmaklygy hem, sünnetdendir, soňra başarsa gara daşa (hajar al-eswed) baryp, ellär, soňra Al-safa dagyna çykyp, şul aýaty okar: “Takyk, Safa bilen Merwe (depeleri) Allanyň goýan alamatlarydyr” Bakara:158, soňra kábäni görüp biljek derejede, ýokarsyna çykar, kábä tarap bakyp, elini galdyryp, üç gezek Allahu ekber diýip, şul dogany aýdar: “Lä ilähe illallohu wahdehu, lä şerike lehu, lehu mulku we lehu hamdu we huwe alä külli şey-in kodyr, Lä ilähe illallohu wahdehu, enjeze wagdehu we nasara abdehu we hezemel ahzäbe wahdehu” (Takyk, ybadata hakly, ýeke-täk Alladan başga iläh ýokdyr, Onuň hiç-bir şäriği hem ýokdyr, hamytlar Oňa bolsun we bar-bolan ähli mülkler Onuňkydyr, ýeke-täk ybadata hakly, Alladan başga iläh ýokdyr, beren wadasynda duran, gullaryna ýeňiş beren we bütin duşmanlary ýeňen, ýeke-täk Sensiň), şul dogany üç gezek aýdar, we şol doganyň arasynda, uzyndan islän dogasyny edip biler, soňra ol ýerden düşip, Al-merwe dagyna tarap ýöräp gider, we iki ýaşyl çyzygyň arasynda bolsa, haýdap ýörär, bul bolsa diňe erkek maşgala degişlidir, soňra Al-merwe dagyna galyp, Al-safa dagynda näme eden bolsa, şony hem eder, ine şunyň bilen, birinji aýlawy bitýändir, soňra ýedi aýlawy bitýänjä, şol iki dagyň arasynda, aýlaw eder, we bul bolsa, “ifrot” we “kyron” görnüşli hajyň, saýy hasaplanar, mundan soňra, ol iki görnüşli haj eden adam, haj ihramyndan çykýan däldir (tä hajyny dynýança ihram eşiğinde galmalydyr), we “temettug” görnüşli hajyň bolsa, umrasynyň saýy hasaplanýandyr.

“Temettug” görnüşli haj eduwjy, umrasyndan çykmaklyk üçin, saçyny kiçeldip, ihram eşiğini çykaryp, adaky eşiğini geýmelidir, haçanda “terwiýe” (gurban aýynyň sekizi) gününü gelende, “temettug” görnüşli haj eduwjy, şol ýerinde ihram eşiğini geýmelidir, we şolar ýalak hem, Mekgäň we soňa golaý etrabyň ýaşajylary hem, öz ýerlerinden ihram eşiğini geýmelidir, we-de oňa başdaky ihrama girmezinden oň eden zadyny, ýuwunmaklyk, atyrlanmaklyk we arassalanmaklygy gowy görülendir. Şol günde, bütin haj eduwjylar, telbiýe aýdyp, minä diýlen ýerik tarap gönükmelidirler, we şol ýerde olar, öýle, ikindi, agşam, ýassy we ertir namazyny jemlemezden, gysgaldyp okamalydyrlar, soňra baýram aýynyň dokuzlanjy günüň säherinde, Arafa meýdanyna tarap, gönükmelidirler. Eger-

de başartsa, günorta çenli Nemre metjidine barmaklygy has gowdyr. We haçanda günorta wagtyndan geçenden soňra, Ymam ýa-da onuň orun basary, gysgadan hutba edip, öýle namazy bilen ikinda namazyny, gysgaldyp, jemläp, öýle namazynyň wagtynda okamalydyrlar, soňra Arafa durulşygyna girmelidirler. We-de her bir haj eduwgy, özüniň Arafa çäklendirilen ýerdedigini, doly bilmelidirler, kybla tarap bakyp, ellerini galdyryp, doga we telbiýe ederler, we şol beýik günde, Allasyna hamyd aýdyp, we Onuň huzurynda har-zelil bolup, Oňa zikir we doga etmekde, bar güjüni bermelidir. We şol günde, iň gowy aýdylmaly doga, şudyr: “Lä ilähe illalohu wahdehu lä şerike lehu, leहुl mulku we leहुl hamdu we huwe alä külli şeý-in kodyr” (Takyk, ybadata hakly, ýeke-täk Alladan başga iläh ýokdyr, Onuň hiç-bir şäriği hem ýokdyr, hamytlar Oňa bolsun we bar-bolan ähli mülkler Onuňkydyr), we şol günde, onuň agzy açyk bolmalydyr, çünki onuň etjek ybadatlaryny, uly güji bilen ederligi sebäplidir, we-de günüň ýaşanyna çenli, Allasyna ybadatda, pes ýürekli har-zelillikde bolmalydyr, günüň ýaşanyny bileninden soňra, Arafa ýerinden, ýuwaşly rahatlylyk bilen, Muzdelifä tarap, telbiýe aýdyp, ýola düşer, haçanda Muzdelifä baranynda, agşam namazy bilen ýassy namazyny bilelikde, we ýassy namazyny gysgaldyp okar, we ol ýerden ejiz adamlara, gijäniň ýarynda, daş zyňlyş tarapa, gönükmekliklerine rugsatlary bardyr, we beýleki adamlar bolsa, ertir namazyna çenli şol ýerde galyp, namazlaryny okap bolanlaryndan soňra, günüň çykyp başlanyna çenli, ýüzlerini kybla bakyp, Allasyna hamyd aýdar we Ony beýikläp, kelimelerini çögürürler, we günüň çykmazyndan öň, Muzdelifeden telbiýelerini aýdyp, ýuwaşly rahatlylyk bilen, daş zyňyljak ýere tarap ugrykarlar, we-de olar, öz zyňjak ownuk daşlaryny, ýoldan çöpläp almalydyrlar, haçanda olar, jemeretyl akobä (soňky uly daş zyňlyşyga) ýetenlerinde, telbiýe aýtmaklaryny besedip, her daşy zyňanlarynda “Allahu ekber” diýip, ýedi daşy zyňmalydyrlar, muny bolanlaryndan soňra, mallarynyň damaklaryny çalarlar, we onuň etinden, iýmeklik hem gowy görülendir, soňra olar saçlaryny syrarlar, we ondan soňra, dolanyş (zyýarat) towafyny ederler, we “temettug” görnüşli haj edýän, ýa-da “ifrod” we “kyron” görnüşli haj edýänler, haçanda kudum (Mekgä geliş) towafyny edenlerinde, saýy etmedik bolsalar, şol towafdan soňra, saýy ederler. Muzdelifeden soňky edilmeli amallaryň, sünnete görä ediliş tertibi: daş zyňmak, damak çalmak, saçy syrmak ýa-da kiçeltmek, eger-de tertibini çalyşayanda-da zeperi ýokdyr, we eger-de ýokardaky agzalan tertibiň ikisini

edip, üçinjisini etmese, ol adama, maşgalasyna ýanaşmakdan, başga gaýtarlan amallardan boşaýandyr, we eger-de olaryň üçisini hem edäýse, onda oňa, maşgalasyna ýanaşmaklyk hem, bolýandyr. We ondan soňra olara, on birinji we on ikinji gije, Minäde galmaklyk wajypdyr, on birilenji gün, üç daş zyňlyşygy, kiçiden başlap, soňra ortaka we soňra ula zyňmalydyr, we edil şolar ýalak hem, on ikisine.

Daş zyňlyşygyň başlaýan wagty, gün ortadan başlap, ertir namazyna çenlidir, haçanda kiçi daş zyňlyşygyny edip bolanyndan soňra, biraz sag tarapyna ýöräp, ýüzüni kybla bakyp, elini galdyryp doga etmekligi, sünnetdir. We haçanda ortaky daş zyňlyşygyny edip bolanyndan soňra, çep tarapa geçip, ýüzüni kybla bakyp, elini galdyryp, uzyndan doga etmekligi, sünnetdir, soňky daş zyňlyşykdan soňra, durulmaýandyr. We eger-de ol, on ikilenji günü, howlykmaç bolup çykmak islese, onda oňa, gün batmazyndan öň, çykmaklyk wajypdyr, we eger-de ol, öz islegi bilen gijikdiräýse, onda oňa, on üçinji gije Minäde galmaklyk wajypdyr. Soňra ol, Mekgeden çykmaklyk islese, haşlaşyk towafyny etmeklik, wajypdyr, ine şunuň bilen ol, iň soňky işini, towaf etmeklik bilen biterýändir, şul haşlaşyk towafy, aý başyly we kyrk çileli maşgalanyň üstünden, gaçýandyr.

